

– Інститут умовного засудження в Італії служить меті виключення негативного впливу реального позбавлення волі на неповнолітніх осіб, засуджених до недовгих термінів позбавлення волі, тому засудження може бути застосовано тільки у випадках, коли суддя, проаналізувавши елементи і обставини здійснення діяння, вказані в ст. 133 КК Італії, дійде висновку про те, що неповнолітня особа утримується від здійснення злочинних діянь надалі (ч. 1 ст. 164 КК).

– направлення в реформаторії є спеціальною мірою для неповнолітніх, тривалість якого повинна бути не менше одного року (ст. 223 КК Італії).

– відносно неповнолітніх, таких, які не досягли віку 18 років і що є звичними злочинцями, професійним злочинцем або особою, схильною до скоєння злочинів, завжди застосовується захід безпеки у вигляді направлення в реформаторії терміном не менше трьох років (ст. 226 КК Італії).

1. *Закалюк А.П.* Методологічні проблеми в Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст. // Методологічні проблеми правової науки: Матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 13-14 груд. 2002 р.). – Х., 2003. – С. 290-292.
2. *Садовская О.Н.* Правовая система Италии: общетеоретическая характеристика основных элементов: Автореф. дисс. ... к.ю.н. – Одесса, 2001. – 23 с. 3. *Васильева Т.А., Попов Н.Ю.* Вступительная статья к кн.: Италия. Конституция и законодательные акты. – М., 1988. – С. 17. 4. *Mantovani F.* Diritto penale. – Parte generale. – Ved., Cedam: Padova, 2007. – P. 236-251. 5. *Nuvolone P.* La legislazione penale italiana recente et la politique criminelle bipolaire // Revue de science criminelle et de droit penal compare. – № 4. – 1982. – P. 734-737. 6. Там само. 7. *Musacchio V.* Manuale di diritto minorile. Profili dottrinali e giurisprudenziali. – Cedam: Padova, 2007. – P. 26-41. 8. *Barbagli M.* Rapporto Sulla Criminalita in Italia. Istituto di Studi e Ricerche «Carlo Cattaneo»: Societa Editrice il Mulino. – 2004. – 314 p. 9. *Chiavario M.* Le valenze educative del nuovo processo penale per i minori: una sfida per tutti. Commento al nuovo codice di procedura penale. Leggi collegate. – Torino: Simone, 1991. – P. 37-43. 10. *Cerere M.* La tutela dei diritti del minore nel sistema delle Nazioni Unite. – Esp. giust.minorile, 1990. – P.59.

А. В. АНДРУШКО

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕРОНТОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ (ДО 1917 РОКУ)

Проаналізована історія розвитку законодавства, касаючогося протидії злочинності геронтологічної (лиць пожилого віку) протидії злочинності за період до 1917 г. Накопленний історичний досвід зберігає свою актуальність і сьогодні, так як дозволяє удосконалити сучасне законодавство.

The article examines historical development of the legislation in the sphere of counteraction to gerontological (committed against old age persons and by them) criminality for a peri-

© АНДРУШКО Андрій Васильович – викладач Закарпатського державного університету

od before 1917. Accumulated historical experience is actual in present days since makes it possible to improve contemporary legislation in corresponding part.

В історії людства завжди існувала та частина злочинності, яку ми сьогодні визначаємо як «геронтологічна злочинність» – злочинність осіб похилого віку та щодо таких осіб. Тривалу історію має й розвиток законодавства про особливості кримінальної відповідальності за злочини, вчинювані особами похилого віку та щодо останніх. Якщо історія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність неповнолітніх ґрунтовно досліджена [1, 6–22], то відповідна генеза кримінального законодавства щодо протидії геронтологічній злочинності практично не висвітлювалась. З-поміж науковців, що бодай торкалися цього питання, слід згадати М.Ф. Владимирського-Буданова, М.Ф. Заменгофа, О.Ф. Кістяківського, С.Г. Ковальову, М.А. Неклюдова, П.В. Разумова, В.О. Рогова, М.С. Таганцева, І.Я. Фойницького, П.Л. Фріса та ін.

Слід відзначити, що давні пам'ятки законодавства взагалі не містили положень про вікові особливості кримінальної відповідальності (як неповнолітніх, так і осіб похилого віку). Як зазначав визначний дослідник історії права М. Ф. Владимирський-Буданов, «про вік кримінальної відповідальності пам'ятки законодавства мовчать аж до другої половини XVII ст.»². Не були тоді також відомими інститути осудності та неосудності, відповідальності осіб з психічними розладами.

При всій складності питання ситуацію цю, однак, не можна розуміти як прояв свавілля. В. О. Рогов наголошує: «В середньовічному праві була досить чітка власна логіка. Питання про вік було релігійним, а не світським. Людина розглядалась як творіння Бога, розвивалась по встановлених ним законам, а державна влада не вправі була на власний розсуд встановлювати вікові межі відповідальності. Тому закономірним є те, що увага світського законодавства до віку проявляється у другій половині XVII ст. вслід за великими релігійними потрясіннями, релігійним розколом та зростанням ролі мирського у житті»³.

Хоч якась вказівка на кримінально значущий вік вперше з'являється у Соборному Уложенні 1649 р. і стосується неповнолітніх. Водночас, цей документ є цікавим і для нашого дослідження, оскільки в особливо тяжку групу у ньому виділені статті про убивство батьків дітьми. Таке вбивство прирівнювалось до убивства господаря і каралося «смертю безо всякия пощады», тобто можна було призначити будь-який вид смертної кари⁴. І хоч тут бракує безпосередньої вказівки на похилий вік батьків та очевидним є релігійний вплив, все ж ця норма має для нас важливе значення. Відомий російський криміналіст М. С. Таганцев вказував, що у всіх народів і у всі часи вбивство батьків було найтяжчим злочином⁵.

Соборне уложення 1649 р. передбачало й інші правопорушення, що їх могли вчиняти діти щодо батьків. Так, якщо син або дочка сказали батькам «грубия речи», або вдарили їх («з дерзости рукою зашибет»), то за це їх мали «бити кнutom»⁶. Якщо ж діти батьків «при старости не учнут почитать и кормить и ссужать их ничем не учнут», то таким дітям приписувалося «чинить жестокое наказание, бить кнutom же нещадно, и приказать им быти у отца и у матери во всяком послушании безо всякого прекословия, а извету их не верить»⁷. Як бачимо, законодавець уже в XVII ст. передбачав відповідальність за ухилення від утримання непрацездатних («при старости») батьків.

Зазначені положення Соборного уложення виглядають для нас ще цікавішими, якщо порівняти їх із зворотною стороною медалі – такими ж діяннями, але з

боку батьків щодо дітей. Так, у документі містилася пряма вказівка на заборону смертної кари як виду покарання у випадку убивства дітей батьками («смертию отца и матери за сына и за дочь не казнити»). Дітовбивць приписувалося «посадити в тюрьму на год, а отсидев в тюрьме год, приходити им к церкви божии, и у церкви божии объявляти тот свой грех всем людем в слух»⁸. Таким чином, Соборне уложення визнавало більший ступінь суспільної небезпеки убивства батьків дітьми, умисне ж протиправне заподіяння смерті батьками дітям визнавалося менш небезпечним і тягнуло менш суворе покарання.

Б. В. Сидоров зазначає: «Малолітніх і престарілих («малих» і «старих»), інвалідів («калік перехожих»), слабоумних і ущербних («блаженних», «юродивих», «ображених долею»), вагітних жінок, хворих, інших беззахисних та слабких на Русі завжди було неприпустимо та грішно образити»⁹. Як бачимо, державний осуд за злочини вчинені щодо осіб похилого віку має глибокі корені, що живляться з давньої людської традиції, моральних переконань, глибокої віри у Бога. Недаремно ж у Святому Письмі (Книга Мудрості Ісуса сина Сираха) сказано: «Дитино, допомагай твоєму батькові в старощах і не засмучуй його за його життя. І коли розум ослабне, будь поблажливим; не зневажай його тоді, коли ти – повно-сильий» (3:12; 3:13).

Кримінальне право Гетьманщини знало певні особливості кримінальної відповідальності осіб похилого віку. Вчинення злочину такими особами визнавалося пом'якшуючою обставиною. Відомі випадки звільнення від смертної кари «ради старості»¹⁰. Видається, що це свідчить про певні вітчизняні традиції кримінально-правового регулювання особливостей кримінальної відповідальності осіб похилого віку, адже відомо, що «у процесі творення кримінально-правових норм гетьман та генеральний уряд намагалися орієнтуватися на українські козацькі звичаї і традиції та прагнули мінімізувати вплив литовсько-польського права»¹¹.

У Військовому артикулі Петра I 1715 р., що став наступним етапом розвитку російського кримінального права, була зроблена спроба диференціації покарання з врахуванням таких особливостей особи винного, як «малолітство», «крайня голодна нужда», «позбавлення розуму». Наявність цих обставин могло потягнути або пом'якшення покарання, або ж його повне виключення¹². Водночас, тогочасний законодавець не знає пом'якшення покарання для осіб, що вчинили злочин у похилому віці.

Як і Соборне уложення, Військовий артикул (арт. 163) відносить убивство матері або батька до найбільш тяжких видів убивства. Такий злочин мав каратися кваліфікованим видом смертної кари – колесуванням¹³. Артикул 167 встановлював рівне покарання незалежно від того, «старую или молодую, замужною или холостую, в неприятельской или дружеской земли изнасилствует»¹⁴. Таким чином, згвалтування жінки похилого віку Військовий артикул 1715 р. не вважав обтяжуючою покарання обставиною.

Однією із найважливіших правових пам'яток України XVIII ст., поза сумнівом, є «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Норми цього кодексу визначають категорію осіб за віком, що повністю звільнялись від будь-якого покарання. До цієї категорії належали люди старечого віку, «которые от глубокой старости проходят в детоуміе и подобное малым детям обхожденіе». Як зазначається у главі XX, арт. 44, п. 7, «таковимъ престарелимъ никакого наказанія уже чинить не надлежитъ»¹⁵. Таким чином, особи старечого віку, у

яких наявними були викликані віком психічні розлади, не могли підлягати жодному покаранню.

У главі XX Кодексу 1743 р. низка артикулів присвячена характеристиці вбивств, які могли вчинити батьки щодо дітей, діти проти батьків, заподіяння смерті брату чи сестрі, або іншим родичам, дружині або чоловікові (арт. 5–7)¹⁶.

Кодекс 1743 р. хоч і не одержав офіційного затвердження, все ж є важливим для нас, оскільки дає можливість отримати уявлення про те, яке саме право застосовувалось на території України в ті часи і яким чином воно регулювало особливості кримінальної відповідальності осіб похилого віку та щодо таких осіб. Адже джерелами «Прав, за якими судиться малоросійський народ» стали застосовувані тоді Литовський статут 1588 р., німецьке та звичаєве право, поточне гетьманське та російське законодавство.

Указом імператора Павла I від 15 листопада 1798 р. особи у віці понад 70 років не підлягали тілесному покаранню¹⁷.

Аналізуючи тогочасне законодавство, необхідно зазначити, що у XVIII ст., як і раніше, поширеною була практика відбування покарання особами старечого віку в монастирях¹⁸. Як відзначає С. О. Шалапін, православні монастирі служили місцями відбування покарання не лише престарілих злочинців, а й «для різних категорій обмежено осудних осіб, або злочинців, що заслуговують на милосердне відношення: божевільних, що вчинили злочини у стані тимчасового розладу, калік та ін.»¹⁹. Водночас, історичні джерела свідчать про те, що заточення в монастир було не таким уже й гуманним покаранням. Скажімо, широковідомим фактом є суворе монастирське ув'язнення в Соловецькій обителі останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського, який був запропорений туди на чверть століття, коли йому уже виповнилося 85 років. Зберігся переказ про те, що коли Соловки відвідав російський імператор Олександр I і побачив яму, в якій сидів кошовий, то «пришел в ужас»²⁰.

У XIX ст. кримінальне право почало стрімко розвиватися. Здійснена у першій третині століття систематизація законодавства дозволила відредагувати і звести воедино всі діючі на той час кримінально-правові норми. Вони були оформлені в межах єдиної галузі законодавства у томі 15 Зводу законів Російської імперії 1832 р. (із змінами 28 червня 1833 р.). Кримінальне законодавство отримало структуровану Загальну та Особливу частину, законодавчо виокремилось чимало інститутів. У Зводі отримали подальшого розвитку особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Що ж стосується особливостей відповідальності осіб похилого віку, то за цим Зводом однією із обставин, що зменшують вину та покарання, визнавалась престарілість злочинця²¹.

Наступним етапом розвитку кримінального законодавства стало Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року, де вперше з'явилась стаття про неосудність, яка містила медичний і юридичний критерії. Утім, ця формула була далекою від досконалості, оскільки містилася одразу у кількох статтях Уложення. У цьому контексті важливими для нас є статті 102 та 103. В ст. 102 зазначалось: «На том же основании не вменяются в вину и преступления и проступки, учиненные больным в точно доказанном припадке умоисступления или совершенного беспамьятства...». Ст. 103 вказувала, що «постановления предшедшей 102 статьи о невменении в вину преступлений и проступков, учиненных в припадке болезни, сопровождаемой умоисступлением или совершенным беспамьятством распространяется и на потерявших умственные способности и рассудок от старости или

дряхлости...»²². Таких осіб приписувалося віддавати для піклування найближчим родичам або, з їх згоди, стороннім, або ж поміщати в один із закладів «Приказа общественного призрения, для бдительного за ними присмотра»²³.

Уложення 1845 р. містило й інші, важливі для нас, положення. Йдеться про кримінально-правовий інститут заміни одних покарань іншими (ст. 72–95). Стаття 76 приписувала, що «для престарілих, які досягли сімдесяти років, каторжна робота замінюється висилкою на поселення у віддалені місця Сибіру»²⁴. У ст. 83 говорилося: «Ті, які через старість, дряхлість або інші причини до робіт в арештантських ротах непридатні, а так само і жінки, завжди присуджуються замість цього до віддання у робочі будинки, також на триваліші строки, по зазначеному вище у цій статті правилу»²⁵. Схожу норму передбачав французький КК 1810 р.: покарання у вигляді каторжних робіт та депортації (ст. 70) особам, що досягли 70-річного віку, могли бути замінені відповідно на утримання в гамівному будинку і довічне ув'язнення (ст. 71)²⁶.

Порядок здійснення висилки у Російській імперії визначався Статутом про висланих 1863 р., в якому (ст. 251, 717, 723) вказувалося, що престарілі повинні утримуватись в особливих благодійних закладах або ж відпускатися по волостям для самостійного прогонування²⁷. Що ж стосується тих, кого віддавали у «робочі будинки», то порядок їхнього утримання там визначався Статутом про утримання під сторожею. У цьому Статуті передбачався й випадок, за якого засуджені до робіт в арештантських ротах досягали там старості, що позбавляла їх можливості працювати в них. Таких осіб приписувалося переводити у заклади «приказа общественного призрения», або поміщати в тюрми. Після повного відбуття покарання вони могли повертатися у суспільство, або ж видворялися до Сибіру²⁸. Саме за рахунок висланих, а також відставних солдатів та кріпосних селян, починаючи з 1799 р., здійснювалося інтенсивне заселення Сибіру²⁹. Описуючи цей епізод, О. Іванов влучно зазначає: «У Росії завжди була в'язниця, яка не потребувала особливого будівництва та фінансування, не вимагала великої кількості персоналу і значних продовольчих затрат, а і з завданням своїм справлялася справно століттями. Цією в'язницею була Сибір з її велетенськими і безлюдними просторами»³⁰.

Таким чином, Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року по-новому якісно, з гуманних позицій, підійшло до вирішення проблеми особливостей кримінальної відповідальності осіб похилого віку. Воно не лише передбачило можливість виключення кримінальної відповідальності старих та дряхлих осіб, які втратили «розумові здібності й розсудок», а й можливість заміни покарань, пов'язаних із виконанням каторжних і арештантських робіт іншими. Коментуючи згадані положення Уложення, М. А. Неклюдов писав, що «в старості є дві обставини, які потребують пом'якшення покарання, а саме: 1) фізична дряхлість організму, внаслідок чого до стариків не можна застосовувати ті покарання, які розраховані на здорові сили; 2) послаблення розумових здібностей, яке впливає на пом'якшення у цьому віці і навіть зовсім усуває осудність»³¹.

Для нашого дослідження цікавим є й Статут кримінального судочинства, прийнятий у 1864 році. Відповідно до нього (примітка до ст. 963), досягнення особою сімдесяти років служило підставою для неможливості привселюдного виставлення їх біля «ганебного чорного стовпа»³². Зазначимо, що французький КК 1810 р. також передбачав можливість звільнення осіб, що досягли 70-річного віку від окремих видів покарання, зокрема й виставлення біля ганебного стовпа (ст. 22 в редакції Закону від 28 квітня 1832 р.)³³.

Кримінальне уложення 22 березня 1903 р. також містило норму про пом'якшення (заміну) покарання для осіб похилого віку. В цьому нормативному акті вона отримала свій розвиток. У ст. 58 зазначалося: «Для особи чоловічої або жіночої статі, що досягла сімдесяти років, смертна кара і каторга замінюються висилкою на поселення. Для особи жіночої статі, що не досягла сімдесятилітнього віку, смертна кара замінюється безстроковою каторгою, за винятком тяжкого злочину, передбаченого статтею 99»³⁴. Безперечним здобутком Уложення, таким чином, стала норма, що не допускала застосування смертної кари до осіб у віці понад 70 років.

Про прогресивність наведених вище положень свідчить хоча б той факт, що жоден із німецьких кодексів XIX ст. не містив спеціальних положень про заміну покарань для старих, роблячи вказівку про це лише у тюремних регламентах³⁵.

Розглядаючи розвиток тогочасного кримінального законодавства, не можна оминати актуального для нас питання виникнення ідеї про обмежену осудність, яка хоч і не була прийнята російським законодавцем, все ж викликала жваву дискусію у наукових колах Російської імперії.

Вчення про обмежену (зменшену) осудність зародилося у першій половині XIX ст. в Німеччині. Небачений досі розвиток німецької науки кримінального права став передумовою того, що німецьке законодавство вперше в історії звернулося до проблеми обмеженої осудності. У результаті, положення про обмежену осудність були закріплені у кримінальних кодексах німецьких держав: Вюртенберзькому 1839 р. (§ 98); Брауншвейзькому 1840 р. (§ 66); Ганноверському 1840 р. (§ 94); Гессенському 1841 р. (§ 114); Саксен-Альтенбургському 1841 р. (§ 41); Баденському 1845 р. (§ 153); Баварському 1848 р. (§ 106); Нассауському 1849 р. (§ 113); Тюрингенському 1850–1852 р. (§ 59); Саксонському 1855 р., (§ 88); Баварському 1861 р. (§ 68); Гамбургському 1869 р. (§ 59), а також у проекті КК Північно-Німецького союзу³⁶. У всіх цих законах у числі факторів, що обумовлюють обмежену осудність (медичний критерій), вказувалось на слабоумство, недостатній розвиток, старечу дряхлість, сп'яніння, повну відсутність виховання, вкрай несприятливу і розбещену обстановку в дитинстві. Наслідком встановлення обмеженої осудності у всіх випадках було пом'якшення покарання. Доводиться констатувати, що підстави визнання злочинця обмежено осудним законодавчо чітко окреслені не були, позаяк медичний критерій (у тому числі й стареча дряхлість) був настільки невизначеним, що не дозволяв виділити ознаки психопатологічної зміни особи в межах осудності.

У російському законодавстві статті про обмежену осудність не було, однак, починаючи з 80-х років XIX століття, у зв'язку з розробленням проекту нового Кримінального Уложення, це питання породило в наукових колах дискусію. Більшість тогочасних науковців (М. С. Таганцев, О. Ф. Кістяківський, Л. С. Белогриц-Котляревський) заперечували поняття обмеженої (зменшеної) осудності і висловлювались проти її законодавчого закріплення. Скажімо, відомий український вчений О. Ф. Кістяківський стверджував, що нема якогось середнього стану між осудністю та неосудністю, оскільки «обмежена осудність є все ж осудність»³⁷. Однак висловлювались й інші, менш категоричні, думки. Так, В. Спасович зазначав: «повна неосудність відкидає будь-яку думку про злочин кримінальний; ослаблена осудність, не усуваючи вини, тільки впливає на пом'якшення покарання. Оскільки нормальним станом людини є осудність, то слід розглянути

причини і випадки неосудності. Ті ж самі причини, але у меншій мірі, служать і причинами, що зменшують осудність без її усунення»³⁸.

Необхідно відзначити, що аналізований період відзначився підвищеною увагою до розглядуваної проблеми з боку науковців: у XIX ст. одна з одних побачили світ фундаментальні праці Андре-Мішеля Геррі (1802 – 1866) – міністра юстиції Франції, який встановив закономірності поширення злочинності по віковим групам (1827); бельгійського професора математики і астрономії Ламбера Адольфа Жака Кетле (1796 – 1874); російського дослідника М. А. Неклюдова (1840 – 1896), який, аналізуючи проблему впливу віку на злочинність, приділив увагу й похилому віку. У межах підручників з кримінального права цьому питанню відводили певне місце О. Ф. Кістяківський, М. С. Таганцев, М. А. Неклюдов, О. Лохвицький, Л. С. Белогриц-Котляревський, І. Я. Фойницький та ін. Чимале значення мали й дослідження психіатрів, які спеціально вивчали проблему злочинності старих (Бреслера, Ашафенбурга, Цингерле та ін.)³⁹.

У 1915 р. в Петрограді була опублікована брошура М. Ф. Заменгофа «Злочинність стариків», у якій автор детально проаналізував структуру злочинності осіб похилого віку, звернув увагу на характерні особливості особи злочинця похилого віку.

Необхідно відзначити, що на початку XX ст. на VIII (Будапештському) з'їзді Міжнародного союзу криміналістів обговорювалось питання «Вплив старечого віку на злочинність». Однак, як зазначав М. Ф. Заменгоф, обидва доповідачі з цього питання, Ніколадоні та Фейзенберг, зовсім не торкнулися суті поставленого питання⁴⁰.

Таким чином, у період, що тривав до 1917 р., було закладено фундамент у дослідження особливостей злочинності осіб похилого віку та щодо таких осіб. Вже тоді кримінальний закон підходив до старих з позицій гуманізму. У такому ж руслі працювали й тогочасні науковці. У післяреволюційний ж період розглядувана проблема фактично випала з поля зору юристів. У літературі її подеколи зачіпали лише психіатри, зводячи найчастіше до проблеми обмеженої осудності.

Проаналізований історичний досвід зберігає свою актуальність й сьогодні. Пошук законодавцем шляхів удосконалення зазначених кримінально-правих норм був проявом бажання гуманізувати законодавство щодо осіб похилого віку, які в силу своїх психофізіологічних особливостей потребували цього.

1. *Бурдін В.М.* Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. – К., 2004. – С. 6–22. 2. *Владимирский-Буданов М.Ф.* Обзор истории русского права. – Ростов-на-Дону, 1995. – С. 312. 3. *Рогов В.А.* Проблемы истории русского уголовного права (XV – середина XVII вв.): Дисс. ... д-ра юрид. наук. – М., 1999. – С. 63. 4. *Российское законодательство X – XX веков.* В 9 т. Т. 3. Акты Земских соборов. – М., 1985. – С. 247. 5. *Таганцев Н.С.* О преступлениях противъ жизни по русскому праву. Томъ II. – СПб., 1871. – С. 7. 6. *Российское законодательство X – XX веков.* В 9 т. Т. 3. Акты Земских соборов. – С. 248. 7. Там же. 8. Там же. 9. *Сидоров Б.В.* Поведение потерпевших от преступления и уголовная ответственность: Дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – Казань, 1998. – С. 226. 10. *Фріс П.Л.* Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. – К., 2005. – С. 80, 81; *Ковальова С.Г.* Пом'якшуючі обставини у кримінальному праві Гетьманщини: правовий, релігійний і моральний аспекти //

Держава і право. – 2006. – Вип. 31. – С. 70–75. **11.** *Козаченко А.* Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648–1657 роки) // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 126. **12.** Российское законодательство X – XX веков: В 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. – М., 1986. – С. 363. **13.** Там же. – С. 358. **14.** Там же. – С. 359. **15.** Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 1997. – 547 с. **16.** Там само. **17.** *Разумов П.В.* Криминологическая характеристика геронтологической преступности и меры ее предупреждения: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Ставрополь, 2005. – С. 151. **18.** *Шалютин С.О.* Установление возраста уголовного вменения в русском праве XVII – XIX вв. // История государства и права. – 2005. – № 3. – С. 20–23. **19.** Там же. **20.** *Грибовський В.В.* Постаєть Петра Калнишевського у науковому доробку Д.І. Яворницького // http://www.cossackdom.com/personal/gribovskiy_postat02031.htm **21.** Свод законов Российской империи / Законы уголовные. – СПб., 1833. – Т. 15. – С. 67. **22.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 6. Законодательство первой половины XIX века. – М., 1988. – С. 194. **23.** Там же. **24.** Там же. **25.** Там же. – С. 190. **26.** Французский уголовный кодекс 1810 года. С изменениями и дополнениями на 1 июня 1940 г. / Под ред. М. М. Исаева. – М., 1947. – С. 22. **27.** *Разумов П.В.* Цит. работа. – С. 167. **28.** Там же. **29.** *Иванов А.А.* Цели наказания и становление российской тюремной системы во второй половине XVIII – первой половине XIX века // История государства и права. – 2005. – № 5. – С. 33–38. **30.** Там же. – С. 35. **31.** *Неклюдов Н.А.* Общая часть уголовного права (Конспект). – СПб., 1875. – С. 30.–31. **32.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 8. Судебная реформа. – М., 1991. – С. 213. **33.** Французский уголовный кодекс 1810 года. – С. 22. **34.** Российское законодательство X – XX веков. Т. 9. Законодательство эпохи буржуазно-демократических революций. – М., 1994. – С. 289. **35.** *Разумов П.В.* Цит. работа. – С. 168. **36.** *Рейтц Г.В.* Патологическая преступность и уменьшенная вменяемость // Современная психиатрия. – 1912. – Том VI. – С. 457. **37.** *Кистяковский А.Ф.* Элементарный учебник общего уголовного права съ подробнымъ изложениемъ началъ русскаго уголовного законодательства. Часть Общая. – К., 1882. – С. 358. **38.** *Спасович В.* Учебник уголовного права. Томъ I (Выпускъ первый). – СПб., 1863. – С. 118. **39.** *Заменгофъ М.Ф.* Преступность стариковъ. – Петроградъ, 1915. – С. 3. **40.** Там же. – С. 3–4.

В. А. ГОЛОВЧУК

ПРОТИДІЯ НЕВИКОНАННЮ СУДОВИХ РІШЕНЬ ВИМАГАЄ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРИПИСІВ

Рассматриваются вопросы уголовно-правовой охраны порядка исполнения судебных решений. Исследуются объективные признаки преступного деяния в виде неисполнения судебного решения, анализируется международный опыт в этой сфере и рассматриваются проблемные вопросы уголовно-правового противодействия данному общественно-опасному проявлению.

© ГОЛОВЧУК Віталій Анатолійович – здобувач Київського національного університету внутрішніх справ, адвокат